

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Zdeňka Kühna (soudce zpravodaje) a soudců Josefa Fialy a Milana Hulmáka o ústavní stížnosti stěžovatelky **A. B.** (jedná se o pseudonym), zastoupené Mgr. Lubošem Kučírkem, advokátem, sídlem Buzulucká 678/6, Praha 6 – Dejvice, proti usnesením Vrchního soudu v Praze ze dne 7. května 2024 sp. zn. 6 To 37/2024 a Městského soudu v Praze ze dne 2. února 2024 č. j. 74 T 2/2023-1203, za účasti **Vrchního soudu v Praze** a **Městského soudu v Praze**, jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Vrchního soudu v Praze ze dne 7. května 2024 sp. zn. 6 To 37/2024 a Městského soudu v Praze ze dne 2. února 2024 č. j. 74 T 2/2023-1203 byla porušena základní práva stěžovatelky zaručená v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 7. května 2024 sp. zn. 6 To 37/2024 a Městského soudu v Praze ze dne 2. února 2024 č. j. 74 T 2/2023-1203 se ruší.

Odůvodnění:

I.

Podstata věci

1. Stěžovatelka vystupuje v trestním řízení jako poškozená zvláště závažným zločinem znásilnění. Je zvláště zranitelnou obětí. V průběhu trestního řízení podala žádost, aby stát

nesl náklady na znalecký posudek, který si vyžádala (§ 151a trestního řádu). Trestní soudy žádost zamítly, neboť stěžovatelka podala žádost až poté, co si vyžádala znalecký posudek. Trestní soudy tak ale vytvořily zcela nový důvod pro zamítnutí žádosti podle § 151a trestního řádu, který trestní řád nezná. Ústavní soud proto nynějším nálezem zrušil rozhodnutí obou trestních soudů, neboť nad rámec zákona, v rozporu se základními ústavními zásadami (čl. 2 odst. 2 a 3 Listiny), omezují práva poškozené.

II.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

2. Stěžovatelka se ústavní stížností domáhá zrušení v záhlaví označených usnesení. Tvrdí, že jimi trestní soudy porušily její ústavně zaručená práva zakotvená v čl. 36 odst. 1, odst. 2 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

3. Na stěžovatelce se měl obžalovaný dopustit zvláště závažného zločinu znásilnění [dle kvalifikace v obžalobě § 185 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. c) trestního zákoníku]. V probíhající trestní věci proto vystupuje stěžovatelka jako poškozená v pozici zvláště zranitelné oběti s právem na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně [§ 51a odst. 2 trestního řádu ve spojení s § 2 odst. 4 písm. c) zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů].

4. Ještě v přípravném řízení byl soudními znalci (příbranými policejním orgánem) zpracován znalecký posudek z odvětví psychologie a psychiatrie se závěrem, že se u stěžovatelky rozvinula v příčinné souvislosti se znásilněním posttraumatická stresová porucha (s dopadem na kvalifikaci věci jako těžké újmy na zdraví).

5. Následně požádal zmocněnec stěžovatelky soudního znalce o posouzení, zda u stěžovatelky došlo ke ztížení společenského uplatnění. Náklady na zpracování tohoto znaleckého posudku činily 28 750 Kč. Stěžovatelka předložila vyhotovený znalecký posudek a další požadované listiny Městskému soudu v Praze a až poté požádala o rozhodnutí, že stát ponese náklady na znalecký posudek podle § 151a odst. 1 trestního řádu. Městský soud žádost napadeným usnesením zamítl. Ve stručném odůvodnění uvedl, že stěžovatelka nedodržela zákonný postup, neboť měla žádost podat ještě před vyžádáním posudku. Svou úvahu městský soud založil na tom, že tento postup je potřebný kvůli určení odměny znalce, která může být pouze mimosmluvní; pokud si tedy stěžovatelka dohodne se znalcem odlišnou odměnu, nemohl by jí stát proplatit. Na závěr městský soud uvedl, že jeho usnesení nebrání stěžovatelce se eventuálně domáhat účelně vynaložených nákladů postupem podle § 154 trestního řádu.

6. Stěžovatelka podala proti usnesení městského soudu stížnost, kterou Vrchní soud v Praze napadeným usnesením zamítl. Vrchní soud korigoval argumentaci městského soudu, znalečné v případě použití § 151a trestního řádu se neurčí podle stěžovatelkou uzavřené smlouvy, ale mimosmluvně (neboť stát by měl postavení zadavatele znaleckého posudku). To ale nic nezměnilo na správnosti závěru o povinnosti podat žádost k soudu předtím, než si poškozený vyžádá vypracování znaleckého posudku. Tento postup je nutný proto, aby soud mohl předem posoudit potřebnost znaleckého posudku pro objasnění věci. Na závěr vrchní soud kritizoval stěžovatelku za dezinterpretaci závěrů komentáře k trestnímu řádu z nakladatelství C. H. Beck.

III.

Argumentace stěžovatelky

7. Stěžovatelka kritizovala trestní soudy za to, že se zaštiťovaly jazykovým výkladem, jejich závěry ale z jazykového výkladu neplynou. Z textu § 151a odst. 1 trestního řádu neplyne, že tam upravený procesní postup je vázán na předchozí žádost poškozeného. Výklad trestních soudů je kromě toho v rozporu i s výkladem teleologickým, protože účelem § 151a odst. 1 trestního řádu je ulehčit postavení určitého okruhu poškozených. Restriktivní výklad tento účel nerespektuje a ohrožuje včasnost vypracování znaleckého posudku. Pokud měly trestní soudy pochybnosti o výši odměny znalce, byly povinny k tomu nejprve vyzvat stěžovatelku či soudního znalce o vyjádření, případně měly odměnu znalce pouze krátit, nikoli nepřiznat v plné výši. Smluvní odměna byla shodná s výší odměny mimosmluvní a byla i stejně vyúčtována. Trestní soudy se vůbec nevypořádaly s otázkou potřebnosti znaleckého posudku.

IV.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je řádně zastoupena (§ 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu) a vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv (§ 75 odst. 1 téhož zákona). Ústavní stížnost je tedy přípustná.

V.

Průběh řízení před Ústavním soudem

9. Ústavní soud si vyžádal k věci relevantní listiny (celý spis nebyl s ohledem na nyní posuzovanou otázku třeba, nadto stále probíhá řízení ve věci samé) a požádal oba trestní soudy o vyjádření k ústavní stížnosti.

10. Městský soud ve vyjádření odkázal na své usnesení a uvedl, že žádost stěžovatelky zamítl z formálně procesních důvodů a dále se již nezabýval její důvodností. I kdyby však důvodnost posoudil, stát by podle § 151a odst. 1 trestního řádu náklady znaleckého posudku beztak nenesl. Skutečnosti v posudku obsažené nejsou znakem kvalifikované skutkové podstaty trestného činu znásilnění (znakem je těžká újma na zdraví, nikoli její hodnota vyjádřená v penězích) a nejsou proto pro objasnění věci potřebné. Účelně vynaložených nákladů na uplatňování svých nároků se stěžovatelka může eventuálně domáhat postupem podle § 154 trestního řádu.

11. Vrchní soud ve vyjádření shrnul historii a účel § 151a trestního řádu, zopakoval argumentaci obsaženou ve svém usnesení a opětovně odkázal na komentář k trestnímu řádu z nakladatelství Wolters Kluwer. Nadto vyjádřil stanovisko, že je nežádoucí, aby v nyní posuzované věci zasáhl Ústavní soud, takový zásah by byl nepřiměřeně intenzivní. Stěžovatelka nepostupovala v souladu se zákonem a jde o méně významný zásah do jejích práv.

12. Ústavní soud požádal o vyjádření k ústavní stížnosti též Nejvyšší státní zastupitelství. To uvedlo, že v respektované komentářové literatuře se vyskytují dva různé názory na to, kdy může být podána žádost podle § 151a odst. 1 trestního řádu. Výklad zvolený trestními soudy v této věci není plně v souladu se zákonnou dikcí ani smyslem § 151a odst. 1 trestního řádu. Stěžovatelka sice zvolila netradiční postup, zpravidla totiž bude zapotřebí nejdříve podat žádost a až poté vyžádat znalecký posudek. Nelze však vyloučit ani případy, kdy tomu bude obráceně. Trestní soudy opominuly, že jen zjevná nepotřebnost znaleckého posudku může být materiálním důvodem pro zamítnutí žádosti podle § 151a odst. 1 trestního řádu. Napadená rozhodnutí přesto nejsou překážkou k eventuálnímu přiznání náhrady nákladů stěžovatelce, a to podle § 154 trestního řádu. V této věci nedošlo k neústavnímu pochybení, ale jen k běžné nezákonnosti. Argumentace v ústavní stížnosti zůstává v rovině podústavního práva a § 151a odst. 1 trestního řádu nezakládá automatický nárok na náhradu nákladů znaleckého posudku. Je tedy sporné, zda vůbec k nějakému zásahu do ústavně zaručených práv stěžovatelky došlo.

13. Všechna vyjádření zaslal Ústavní soud stěžovatelce, ta se však již dále nevyjádřila.

VI.

Věcné posouzení ústavní stížnosti

14. K přezkumu rozhodnutí obecných soudů o nákladech řízení se Ústavní soud dlouhodobě staví zdrženlivě. Ve věcech náhrady nákladů poškozených se však nutně tato zdrženlivost neuplatní, neboť tato náhrada představuje samostatný nárok poškozených, který slouží k zajištění jejich veřejného subjektivního práva k účasti na trestním řízení [srov. např. nálezy ze dne 8. 8. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 32/16 (N 139/86 SbNU 369; 345/2017 Sb.), bod 73, či ze dne 1. 3. 2023 sp. zn. II. ÚS 357/22, bod 17].

15. Ústavnímu soudu zajisté nepřísluší posuzovat výklad a aplikaci podústavních právních předpisů, respektive dokonce za trestní soudy přepočítávat nákladová rozhodnutí [srov. např. nálezy ze dne 22. 9. 2015 sp. zn. I. ÚS 3511/14 (N 173/78 SbNU 577), bod 47]. Výjimkou jsou situace, kdy výklad podústavního práva založí neústavnost. K takovému pochybení v nyní posuzované věci došlo.

16. Ústavní soud dlouhodobě akcentuje posilování a prohlubování práv poškozených v trestním řízení. Zásada šetrného přístupu k poškozeným a šetření jejich práv je též zásadou ústavní (srov. opět nálezy Pl. ÚS 32/16, body 52 a 64). Zákonodárce tuto zásadu považoval za natolik významnou, že se rozhodl ji vtělit do § 2 odst. 15 trestního řádu (Pl. ÚS 32/16, bod 61).

17. Demokratický právní stát má povinnost vytvořit co nejefektivnější systém procesních institutů sloužících ke kompenzaci škod způsobených trestnou činností. Procesní pravidla nelze vykládat tak, aby jejich aplikace zkracovala oběti trestných činů na procesním prosazování jejich oprávněných nároků. Stát je kupříkladu povinen chránit práva narušená trestným činem a v maximální možné míře dopomoci poškozeným k náhradě škody. Je nepřipustné, aby byl poškozený za svůj procesní postup v trestním řízení významně finančně sankcionován (srov. např. nálezy ze dne 31. 5. 2024 sp. zn. II. ÚS 2099/23, bod 10 a tam citovaná judikatura). Poškození mají mj. právo na poskytnutí ochrany skrze ústavně konformní výklad právních předpisů. Stát musí poškozeným rovněž garantovat tzv. procesní participační práva, sloužící především

k tomu, aby jejich legitimní zájmy nebyly při postupu státních orgánů (včetně soudů) opomíjeny (náleze ze dne 30. 5. 2024 sp. zn. II. ÚS 527/23, body 44 a 46.).

18. Podle § 151a odst. 1 trestního řádu ve znění novely č. 265/2001 Sb. platí, že *obviněný, který má nárok na bezplatnou obhajobu nebo na obhajobu za sníženou odměnu, a poškozený, který má nárok na ustanovení zmocněnce, mohou žádat, aby předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce rozhodl o tom, že stát ponese náklady na znalecký posudek, který obviněný nebo poškozený vyžádá. Žádosti nelze vyhovět, jestliže takový důkaz není pro objasnění věci zřejmě potřebný nebo stejný úkon k prokázání těžké skutečnosti již vyžádal orgán činný v trestním řízení.*

19. Účelem § 151a trestního řádu bylo mimo jiné posílit postavení některých subjektů trestního řízení, a to včetně osoby poškozené (tisk č. 785, Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna, III. volební období, obecná část a body 124 až 128 zvláštní části). Toto ustanovení zakládá poškozeným ústavně chráněná participační práva na trestním řízení. Ústavní soud již vysvětlil, že smyslem tohoto ustanovení je „*posílit aktivitu stran trestního řízení a umožnit jim nejen již existující důkazy vyhledávat, navrhnout a provádět, ale (jde-li v daném případě o znalecké posudky) je i opatřovat.*“ (usnesení ze dne 16. 4. 2019 sp. zn. III. ÚS 489/19, bod 11). Ke stejným závěrům se kloní též komentářová literatura (Šámal, P. – Škvain, P. Komentář k § 151a, in: Šámal, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1832).

20. Ustanovení § 151a trestního řádu dopadá na znalecké posudky vyžádané jak obviněným, tak poškozeným. V sázce jsou proto ústavně zaručená práv obhajoby (zejm. čl. 40 odst. 3 Listiny) i ústavně zaručená práva poškozeného (právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a práva na rovnost v řízení dle čl. 37 odst. 3 Listiny, více k tomu náleze Pl. ÚS 32/16, bod 66).

21. Z textu § 151a odst. 1 trestního řádu ani ze vzájemných souvislostí tohoto ustanovení jasně neplyne, že žádost musí podat poškozený (či obviněný) dříve, než si vyžádá znalecký posudek. Jazykový výklad v tomto ohledu jednoznačný není.

22. Ústavní soud zdůrazňuje, že městský soud i vrchní soud se liší v odůvodnění, proč měla stěžovatelka nejprve podat žádost podle § 151a trestního řádu, a teprve poté, v případě kladného rozhodnutí soudu, vyžádat znalecký posudek. Městský soud tvrdí, že tento výklad vyplývá z „dikce“ § 151a trestního řádu a z toho, že pokud si poškozený domluví se znalcem jinou (smluvní) odměnu, nemůže takovou odměnu stát proplatit. Ústavní soud opakuje, že ze samotných slov § 151a trestního řádu nic takového neplyne. Důvodnost druhé části argumentace městského soudu odmítl vrchní soud (stát neplatí odměnu smluvní, ale mimosmluvní, proto je smluvená odměna pro § 151a trestního řádu bezvýznamná).

23. Vrchní soud uvedl, že rozhodující důvod pro podání žádosti poškozeného před vyžádáním znaleckého posudku spočívá v posouzení jeho zřejmé potřeby pro objasnění věci, respektive k posouzení, zda si takový posudek již nevyžádal orgán činný v trestním řízení (bod 9 usnesení vrchního soudu). Dále vrchní soud jen vyčetl stěžovatelce, že dezinterpretuje „*skutečné odborné závěry obsažené ve výkladu § 151a trestního řádu*“ v komentáři C. H. Beck a odvolal se na závěry komentáře k trestnímu řádu Wolters Kluwer.

24. Ústavní soud upozorňuje, že vrchní soud zjevně nepoužívá jazykovou metodu výkladu (která beztak ke spornému výkladu § 151a trestního řádu nevede), ale argumentuje účelem zákona. Třeba ale souhlasit se stěžovatelkou, že argumentace vrchního soudu je pochybná. Není jasné, proč soud musí posoudit potřebnost znaleckého posudku (či to, zda již orgán činný v trestním řízení nevyžádal stejný úkon k prokázání téže skutečnosti) před tím, než si poškozený (nebo obviněný) znalecký posudek vyžádal. Na tuto otázku zkratkovitě odůvodnění usnesení vrchního soudu odpověď nedává.

25. Ústavní soud proto souhlasí se stěžovatelkou, že skutečný ústavní zájem na ochraně práv poškozených (nebo obviněných) nevyklučuje, aby žádost podal poškozený (či obviněný) až poté, co si vyžádá znalecký posudek, či dokonce až poté, co znalecký posudek získá. Je pravda, že pokud takto poškozený (či obviněný) postupuje, riskuje, že bude jeho žádost na proplacení již vyžádaného znaleckého posudku zamítnuta. To ale nemůže opodstatnit tak restriktivní výklad, který zvolily oba trestní soudy. Jak upozorňuje stěžovatelka, v praxi se mohou objevovat případy, kdy bude tento postup jedinou možnou cestou, jak efektivně uplatnit práva poškozeného (ale třeba dodat, že i obviněného), neboť bude třeba zpracovat (z různých důvodů – třeba i proto, že znalcem zkoumaný stav se může rychle měnit) znalecký posudek co nejdříve. Proto přinejmenším v některých situacích výklad trestních soudů povede k tomu, že efektivní ochrana práv poškozeného (či obviněného) bude zásadně ohrožena. Pokud bude zadavatel posudku vždy vyčkávat na rozhodnutí podle § 151a trestního řádu, uplyne někdy okamžik, kdy se znalec může dostat ke zkoumanému skutkovému stavu.

26. Ústavní soud vůbec nerozumí argumentaci vrchního soudu, podle něhož zmocněnec stěžovatelky ve své stížnosti „*nehodně dezinterpretoval skutečné odborné závěry*“ komentáře k trestnímu řádu. Faktem je, že podle onoho komentáře bude sice pravidlem podání žádosti podle § 151a trestního řádu před vyžádáním znaleckého posudku, nelze však „*vyložit případy, kdy obviněný nebo poškozený znalecký posudek vyžádají dříve, než bude o otázce hrazení nákladů rozhodnuto – v takovém případě ovšem riskují, že v případě zamítavého rozhodnutí podle odstavce 1 s konečnou platností tyto náklady ponesou.*“ (Šámal, P. - Škvain, P. Komentář k § 151a, in: Šámal, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání, Praha: C.H. Beck, 2013, s. 1832). Stěžovatelka touto pasáží ve stížnosti k vrchnímu soudu argumentovala a Ústavní soud v této argumentaci nevidí žádnou dezinterpretaci, naopak se s tímto výkladem sám shoduje. Na věci nic nemění ani to, že jiný komentář zastává názor shodný s vrchním soudem (Král, V. Komentář k 151a. in: Drašík, A. – Fenyk J., a kol. *Trestní řád: Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 1121-1122).

27. K argumentu, že otázka výkladu § 151a trestního řádu nemá ústavní význam, neboť se stěžovatelka mohla domáhat svých práv podle § 154 trestního řádu, lze uvést následující. Nárok podle § 151a trestního řádu je vůči státu, naopak nárok podle § 154 trestního řádu je vůči odsouzenému. Posléze uvedený nárok tak nenabízí stěžovatelce stejně účinnou možnost ochrany jejích ústavně zaručených práv, neboť může nastat situace, kdy se poškozený na obviněném svého nároku z nejrůznějších důvodů nedomůže.

28. Ústavní soud proto uzavírá, že je v rozporu se základními ústavními zásadami (čl. 2 odst. 2 a 3 Listiny), aby trestní soudy kladly na poškozené (či obviněné) nové formální povinnosti, které z pozitivního práva neplynou. Takovýto svévolný výklad porušuje právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

VII.
Shrnutí

29. Oba trestní soudy pochybily v tom, že žádost stěžovatelky v rozporu se zákonem zamítly z „formálního“ důvodu, který ale ve skutečnosti zákon nezná. V důsledku toho trestní soudy nezkoumaly, zda je či není znalecký posudek pro objasnění věci zřejmě potřebný nebo zda stejný úkon k prokázání téže skutečnosti již vyžádal orgán činný v trestním řízení. Tím porušily stěžovatelčino právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

30. Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a obě napadená rozhodnutí zrušil. Jen pro pořádek lze dodat, že tento nález nijak nepředjímá, zda stěžovatelka bude se svou žádostí podle § 151a trestního řádu úspěšná. Posoudit tuto otázku je nyní zákonnou povinností městského soudu.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 22. ledna 2025

Zdeněk Kühn
předseda senátu